כיתות ז'-ט' | גמרא | שיעור 2 מתוך 3 | 45 דק' | מסכת בבא מציעא דף כא ע"ב - כב ע"ב

יאוש שלא מדעת: מתי הבעלים "מוותרים"?

להורדה: מערך שיעור מלא (PDF) · דף עבודה (PDF) · מערך (Word) · דף עבודה (Word)

🎯 מטרות השיעור

- התלמידים יבינו מהו "יאוש שלא מדעת": הבעלים היו מתייאשים אילו ידעו שהחפץ נפל, אבל עדיין אינם יודעים.
- התלמידים יציגו את מחלוקת אביי ורבא ואת נימוקיהם, ויבינו שבדבר שיש בו סימן שניהם מסכימים.
- התלמידים יכירו את מבנה "תא שמע": קושיא על אביי מהמשנה ותירוץ (הבעלים כבר ידעו), ואת העיקרון "אדם עשוי למשמש בכיסו".
- התלמידים ידעו שההלכה כאביי (סימן "יע"ל קג"ם") ויכירו את הפסק בשולחן ערוך.

📖 הסבר למורה

אביי ורבא חולקים ביאוש שלא מדעת: חפץ בלי סימן שהבעלים עוד לא יודעים שאבד. לרבא זה יאוש, ולאביי אינו יאוש; בדבר שיש בו סימן כולם מודים שאינו יאוש. הגמרא מביאה ראיות ("תא שמע"): אדם שעשוי למשמש בכיסו, חפץ כבד וחפץ יקר, ומכריעה מהפסוק על אבידה ששטפה נהר: "תיובתא דרבא", והלכה כאביי (יע"ל קג"ם).

📜 המקור (מנוקד, מתוך ספריא)

גמרא, בבא מציעא כא ע"א - כא ע"ב

אִיתְּמַר: יֵאוּשׁ שֶׁלֹּא מִדַּעַת, אַבָּיֵי אָמַר: לָא הָוֵי יֵאוּשׁ. וְרָבָא אָמַר: הָוֵי יֵאוּשׁ.

רש"י, ד"ה יאוש שלא מדעת

יאוש שלא מדעת - דבר שסתמו יאוש לכשידע שנפל ממנו וכשמצאו עדיין לא ידעו הבעלים שנפל מהן:

גמרא, בבא מציעא כא ע"ב

בְּדָבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סִימָן – כּוּלֵּי עָלְמָא לָא פְּלִיגִי דְּלָא הָוֵי יֵאוּשׁ. וְאַף עַל גַּב דְּשַׁמְעִינֵיהּ דְּמִיָּאַשׁ לְסוֹף, לָא הָוֵי יֵאוּשׁ, דְּכִי אֲתָא לִידֵיהּ – בְּאִיסּוּרָא הוּא דַּאֲתָא לִידֵיהּ, דְּלְכִי יָדַע דִּנְפַל מִינֵּיהּ לָא מִיָּאַשׁ, מֵימָר אָמַר: סִימָנָא אִית לִי בְּגַוֵּיהּ, יָהֵבְנָא סִימָנָא וְשָׁקֵילְנָא לֵיהּ.

גמרא, בבא מציעא כא ע"ב

כִּי פְּלִיגִי בְּדָבָר שֶׁאֵין בּוֹ סִימָן. אַבָּיֵי אָמַר: לָא הָוֵי יֵאוּשׁ, דְּהָא לָא יָדַע דִּנְפַל מִינֵּיהּ. רָבָא אָמַר: הָוֵי יֵאוּשׁ, דְּלִכִּי יָדַע דִּנְפַל מִינֵּיהּ – מִיָּאַשׁ. מֵימָר אָמַר: סִימָנָא לֵית לִי בְּגַוֵּיהּ, מֵהַשְׁתָּא הוּא דְּמִיָּאַשׁ.

גמרא, בבא מציעא כא ע"ב

תָּא שְׁמַע: מָעוֹת מְפוּזָּרוֹת – הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ, אַמַּאי? הָא לָא יָדַע דִּנְפַל מִינֵּיהּ! הָתָם נָמֵי כִּדְרַבִּי יִצְחָק דְּאָמַר: אָדָם עָשׂוּי לְמַשְׁמֵשׁ בְּכִיסוֹ בְּכָל שָׁעָה וְשָׁעָה. הָכָא נָמֵי אָדָם עָשׂוּי לְמַשְׁמֵשׁ בְּכִיסוֹ בְּכָל שָׁעָה וְשָׁעָה.

גמרא, בבא מציעא כא ע"ב

תָּא שְׁמַע: עִיגּוּלֵי דְּבֵילָה וְכִכָּרוֹת שֶׁל נַחְתּוֹם – הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ. אַמַּאי? וְהָא לָא יָדַע דִּנְפַל מִינֵּיהּ? הָתָם נָמֵי, אַגַּב דְּיַקִּירֵי מִידָּע יָדַע בְּהוּ. תָּא שְׁמַע: וּלְשׁוֹנוֹת שֶׁל אַרְגָּמָן – הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ. וְאַמַּאי? הָא לָא יָדַע דִּנְפַל מִינֵּיהּ! הָתָם נָמֵי, אַגַּב דַּחֲשִׁיבִי מַשְׁמוּשֵׁי מְמַשְׁמֵשׁ בְּהוּ, וְכִדְרַבִּי יִצְחָק.

גמרא, בבא מציעא כב ע"ב

תָּא שְׁמַע דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בֶּן יְהוֹצָדָק: מִנַּיִן לַאֲבֵידָה שֶׁשִּׁטָּפָהּ נָהָר שֶׁהִיא מוּתֶּרֶת? דִּכְתִיב: ”וְכֵן תַּעֲשֶׂה לַחֲמוֹרוֹ וְכֵן תַּעֲשֶׂה לְשִׂמְלָתוֹ וְכֵן תַּעֲשֶׂה לְכָל אֲבֵידַת אָחִיךָ אֲשֶׁר תֹּאבַד מִמֶּנּוּ וּמְצָאתָהּ“. מִי שֶׁאֲבוּדָה הֵימֶנּוּ וּמְצוּיָה אֵצֶל כָּל אָדָם, יָצְאתָה זוֹ שֶׁאֲבוּדָה מִמֶּנּוּ וְאֵינָהּ מְצוּיָה אֵצֶל כָּל אָדָם. וְאֵיסּוּרָא דּוּמְיָא דְּהֶיתֵּירָא, מָה הֶיתֵּירָא בֵּין דְּאִית בַּהּ סִימָן וּבֵין דְּלֵית בַּהּ סִימָן – שַׁרְיָא, אַף אִיסּוּרָא בֵּין דְּאִית בַּהּ סִימָן וּבֵין דְּלֵית בַּהּ סִימָן – אֲסִירָא. תִּיוּבְתָּא דְּרָבָא, תִּיוּבְתָּא! וְהִלְכְתָא כְּווֹתֵיהּ דְּאַבָּיֵי בְּיַעַל קַגַּם.

👩‍🏫 מהלך השיעור (45 דקות)

1. פתיחה: ציר הזמן של מטבע שאבד (5 דקות)
2. המחלוקת: אביי ורבא (12 דקות)
3. "תא שמע": הראיות מהמשנה והתירוצים (13 דקות)
4. ההכרעה: "תיובתא דרבא" והלכה כאביי (8 דקות)
5. סיכום, הלכה למעשה ודף עבודה (7 דקות)

פירוט מלא של כל שלב, עם הסברים, טיפים, שאלות לכיתה ומפתח תשובות, נמצא במערך השיעור המלא (PDF).

💬 שאלות לדיון

1. לפי אביי, הזמן שבו הבעלים יודע קובע את הדין. למה לדעתכם חשוב מה האדם יודע בפועל, ולא מה הוא "בטוח" היה מרגיש?
2. רבי יצחק אומר "אדם עשוי למשמש בכיסו בכל שעה". האם זה נכון גם היום? מה אנחנו ממששים כל הזמן?
3. מישהו אומר: "אני בטוח שהוא כבר לא צריך את זה, הוא היה מוותר." האם המשפט הזה מספיק כדי לקחת חפץ של אחר? מה אביי היה עונה?

💡 הערות למורה

הלכה למעשה (שולחן ערוך, חושן משפט):

- רסב, ג: דבר שאין בו סימן "שיש לתלות שבעליו הרגישו בו מיד כשנפל ממנו או מחמת כובדו או מחמת חשיבותו ותמיד היה ממשמש בו" הוא של המוצא; "ואם לא צריך להחזיר אע"פ שנתייאש אח"כ כיון שבא לידו קודם יאוש". זה פסק כאביי.
- רסב, ה: יאוש הוא "כגון שאמרו וי לחסרון כיס".
- רסב, יא: "המוצא מעות מפוזרים הרי אלו שלו".
- רנט, ז: מה שנשטף ב"זוטו של ים" ו"שלוליתו של נהר" "הרי אלו שלו".
- רמב"ם, הלכות גזילה ואבידה יד, ה: "יאוש שלא מדעת אפלו בדבר שאין בו סימן אינו יאוש".

מקורות מאתר ספריא: גמרא, מהדורת ווילאם דוידסון (ניקוד: דיקטה); רש"י, דפוס וילנא; שולחן ערוך, דפוס למברג; רמב"ם, תורת אמת. מומלץ שמורה יעבור על החומר לפני השיעור.

📝 בדף העבודה

השלמת מילים עם מחסן מילים, טבלה: מה אומר אביי, ומה אומר רבא?, 5 שאלות הבנה, שאלת חשיבה ובונוס: ציר זמן. מחוון מלא בעמוד השני.

מקורות

- בבא מציעא כא ע"א (ספריא)
- בבא מציעא כא ע"ב (ספריא)
- בבא מציעא כב ע"א (ספריא)
- בבא מציעא כב ע"ב (ספריא)
- שולחן ערוך, חושן משפט רנט (ספריא)

- שולחן ערוך, חושן משפט רסב (ספריא)
- רמב"ם, הלכות גזלה ואבדה יד (ספריא)

מחוון למורה

מחוון: יאוש שלא מדעת: מתי הבעלים "מוותרים"?

1. **חלק א:** (1) בְּאִיסּוּרָא (2) סִימָנָא (3) שֶׁאֵין (4) יָדַע (5) מֵהַשְׁתָּא (6) בְּכִיסוֹ (7) דְּיַקִּירֵי (8) נָהָר (9) דְּאַבָּיֵי. המילה "דְּרָבָא" במחסן היא מסיחה ואינה נכנסת.
2. **חלק ב:** (1) מטבע בלי סימן לפני שהבעלים ידעו: אביי: להחזיר; רבא: שלו. (2) ארנק עם תעודה: שניהם: להחזיר. (3) מעות מפוזרות: שניהם: שלו (ממשש בכיסו). (4) עיגול דבילה: שניהם: שלו (כבד, הרגיש). (5) חפץ ששטף נהר: שניהם: שלו, אפילו יש בו סימן.
3. **חלק ג:**
    1. יאוש על חפץ שהבעלים היו מתייאשים ממנו אילו ידעו שנפל, אבל כשנמצא עדיין לא ידעו (רש"י).
    2. בדבר שיש בו סימן: הבעלים לא מתייאשים גם כשהם יודעים, כי יתנו סימן ויקבלו אותו.
    3. אביי: אין יאוש, כי הבעלים לא יודעים שנפל. רבא: יש יאוש, כי כשידע יתייאש, ולכן "מהשתא" מתייאש.
    4. המשנה אומרת שמעות מפוזרות של המוצא. התירוץ: "אדם עשוי למשמש בכיסו", ולכן הבעלים כבר ידע והתייאש.
    5. מהפסוק "אשר תאבד ממנו ומצאתה": רק אבידה שאבודה מכל אדם (כמו ששטף נהר) מותרת; כל אחרת אסורה, גם בלי סימן. ההלכה כאביי.
4. **חלק ד:** שאלה פתוחה, כל תשובה מנומקת מתקבלת. לפי אביי, כשנועה הרימה את העט יוסי עוד לא ידע, ולכן עליה להחזיר. כדאי להדגיש כבוד לרכוש של אחר עוד לפני שהוא יודע שהפסיד.
5. **בונוס:** לפי רבא היאוש מתחיל בנקודת הנפילה; לפי אביי רק כשהבעלים יודע ואומר "ווי לחסרון כיס".